

УДК 314.88

О. Ю. Александрова,
ст. викладач, УкрДУЗТ

ДЕМОГРАФІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ОЦІНКА СТАНУ, АКЦЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

A. Alexandrova,
senior lecturer, USURT

DEMOGRAPHIC SECURITY OF UKRAINE: STATE ASSESSMENT, THE EMPHASIS OF GOVERNMENT REGULATION

У статті аналізується вплив демографічного стану в Україні в умовах глибокої трансформаційної економічної кризи та окремих аспектів якості життя населення України. На підставі дослідження залежності, знайдених різними вченими, вивчавшими процеси взаємодії демографічних факторів, з одного боку, та стану динаміки виробництва, економіки, соціальної сфери — з іншого, підтверджується суттєвий вплив демографічного стану на соціально-економічний розвиток території.

Демографічна проблема в Україні занепокоює політиків, соціологів, економістів та пересічних громадян. Однак у широких колах громадськості переважають не зовсім обгрунтовані погляди щодо причин цієї кризи та, відповідно, способів виходу з неї. Поліпшення демографічної ситуації можна очікувати лише за умови поліпшення економічної ситуації в Україні, центральну роль у цьому мають відіграти: подолання бідності, на основі зростання доходів та рівня життя всього населення; реформування сфери праці, оскільки саме тут формуються провідні важелі репродуктивних і міграційних настанов; забезпечення ефективної зайнятості, яка має стати надійною гарантією належного рівня життя не тільки для самого працюючого, але й для його утриманця. Соціально-економічна перебудова суспільства в Україні спричинила гострі проблеми. Їхнє вирішення передбачає розробку науково обгрунтованої комплексної програми подолання демографічної кризи, яка б охоплювала не тільки питання простого відтворення населення, але й його розвитку у широкому соціальному контексті.

In presented article the author analyzes the impact of demographic situation in Ukraine in conditions of deep transformation of the economic crisis and individual aspects of quality of life of the population of Ukraine. The significant influence of the demographic situation on the socioeconomic development of regions is proved by the studies of the demographic factors' dependences, revealed by the scientists researching the processes of demographic factors' interaction, on the one part, and, on the other part, by the analysis of the conditions, dynamics of industry, economics and social sphere.

The demographic situation in Ukraine worried politicians, sociologists, economists and ordinary citizens. However, in the wider communities dominated not very informed views regarding the causes of this crisis and, consequently, ways out of it. Improving the demographic situation can be expected only if the improvement in the economic situation in Ukraine, a Central role to play in this is: overcoming poverty, based on revenue growth and standard of living of the whole population; the reformation of labour, because it is here guiding levers reproductive and migration facilities; providing an effective employment, which has become a reliable guarantee an adequate standard of living not only for the workers, but also for his dependents. Socioeconomic restructuring of society in Ukraine caused acute problems. Their solution involves the development of science-based comprehensive program of overcoming of demographic crisis, which would include not only the simple reproduction of the population, but also its development in a broad social context. Key words: demographic status, social policy, economic crisis, population, population, mortality, fertility, natural decline.

Ключові слова: демографічний стан, соціальна політика, економічна криза, наявне населення, постійне населення, смертність, народжуваність, природне зменшення.

Key words: demographic status, social policy, economic crisis, population, population, mortality, fertility, natural decline.

АКТУАЛЬНІСТЬ

Багатоаспектність розвитку сучасного суспільства доводить що, основним багатством будь-якої держави, як і раніше, залишаються

люди. Це особливо актуально сьогодні, коли значна частина додаткового продукту створюється в третинному секторі економіки. Частото сучасний устрій виробництва називають

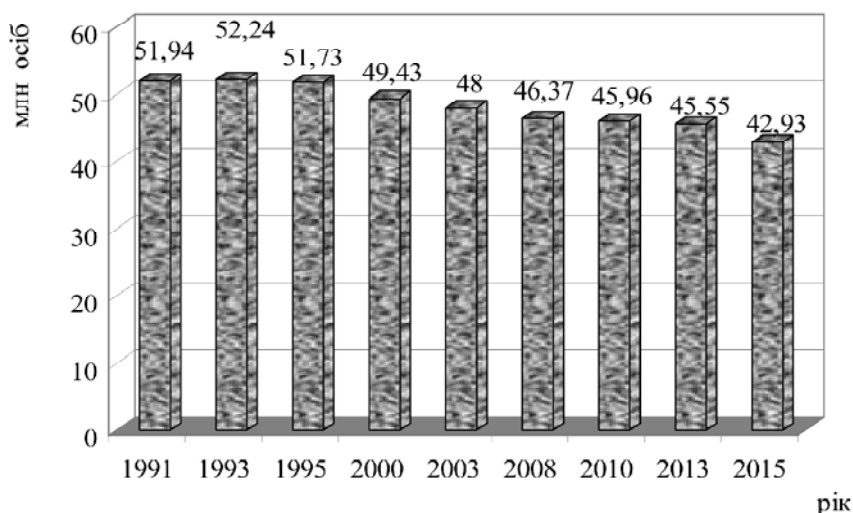

Рис. 1. Чисельність населення України, млн осіб

інформаційним, коли розмір інформації, її ексклюзивність, швидкість передачі зумовлюють успіх не лише невеликого гурту людей, але і цілої держави.

Іншими словами, людина, як носій інформації, формує інтелектуальний потенціал країни, забезпечує конкурентні переваги країни на міжнародному ринку. Саме тому будь-яка втрата людських ресурсів незалежно від характеру і конкретних причин як в кількісному, так і в якісному аспектах стає не лише внутрішньополітичною, але і геополітичною проблемою. Ці втрати дестабілізують і ослаблюють країну, стаючи загрозою національній безпеці.

Демографічний чинник є одним з визначальних для забезпечення стабільного й безпечно-го розвитку країни. Демографію слід розглядати як фактор і водночас як результат функціонування держави [1].

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ

Демографія як об'єкт соціально-економічного дослідження, розглядається науковцями з різних сторін. Багато учених проводять порівняльну оцінку демографічного стану [4; 6]. Ряд учених досліджує основні проблеми демографії [2; 5]. Досить часто в наукових публікаціях визначаються чинники впливу на демографічний стан країни [3; 11].

Слід вказати, що в Україні проблемами демографічної безпеки займається Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. Проте не так часто демографічна складова розвитку суспільства розглядається як елемент національної економічної безпеки [4; 7].

Саме сьогодні це питання особливо актуальне, враховуючи військові дії на сході країни. Конфлікт в Донбасі привів до колосальних втрат людських життів. Йдеться не лише про

загиблих. Багато людей залишили країну, тобто виїхали за її межі. Учені чекають зниження народжуваності, погіршення національного здоров'я і скорочення тривалості життя.

Загальні підтверджені втрати населення України через конфлікт налічують 1,1 млн чоловік. До цього числа необхідно додати втрати від збільшення інтенсивності переходу тимчасової зовнішньої трудової міграції в постійну форму. Хоча це процес почався в Україні задовго до 2014 р., саме через події на Донбасі кількість зовнішніх трудових мігрантів, які не повернулися в Україну постійно росте [2].

Фахівці з Світового банку вважають, що серед вимушених внутрішніх переселенців, які не мають можливості повернутися на місця постійного проживання протягом п'яти років, більше 80% взагалі вже не повертаються. Це дані з аналізу світового досвіду [3].

Крім цього, необхідно враховувати, що промислово розвинений регіон фактично перестав працювати; а з 2016 р. по відношенню до Донбасу діє торгова блокада.

Завданням статті є загальна оцінка демографічної безпеки України і окремих її територій, аналіз основних проблем демографічної безпеки України, а також визначення основних напрямів державного регулювання демографічних процесів.

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ

Під демографічною безпекою держави доцільно розуміти таку демографічну ситуацію, за якою відбувається якісний та кількісний розвиток населення в цілому та кожної особистості окремо відповідно до пріоритетів національного розвитку та безпеки, а також завдяки якій посилюється національна та економічна безпека держави, що в свою чергу, сприяє

Таблиця 1. Кількість зареєстрованих випадків захворювань

Показник	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Всього, зареєстрованих вперше, млн	32,2	32,5	33,5	32,9	33,1	26,8
У тому числі новоутворення, тис.	310	327	382	408	418	366
Зареєстровано захворювань, випадків на 100 тис. населення:						
- на туберкульоз;	31,9	41,8	60,4	81,6	69,9	70,5
- на СНІД	0,7	2,9	12,9	25,9	23,8	20,0

збалансованому та безпечному демографічному розвитку держави [4].

Повне та розгорнуте визначення демографічної безпеки дає Перебійніс О.М. [6]: під демографічною безпекою слід розуміти такий стан демографічного розвитку, який за об'ємними і структурними показниками буде сприяти досягненню в перспективі відтворення населення все більш високої якості, створення передбачуваного, контрольованого перебігу основних демографічних процесів, забезпечення такого поєднання внутрішніх і зовнішніх умов в країні, які були б максимально сприятливі для демографічного розвитку.

Останні роки демографічна ситуація в Україні край несприятлива. Сьогодні можна з упевненістю сказати, що характер соціально-економічних перетворень, методи і прийоми реформ поставили український народ перед реальною загрозою зменшення.

Багато вчених полягають, що Україна увійшла у затьяжну демографічну кризу, яка за тривалістю та масштабами перевершує попередні [5; 6]. Головна відмінність нової демографічної кризи полягає у тому, що в Україні мають місце не тільки кількісне зменшення населення (рис. 1), а й значне погіршення його здоров'я (табл. 1) [7], якісних показників інтелектуального розвитку, деградації генофонду.

Сьогодні чисельність населення України є приблизною величиною, оскільки єдиний перепис населення за роки незалежності був в Україні в 2001 р. Фахівці вважають, що Україна входить в нову хвилю міграції. Тільки за офіційними даними в 2011—2015 рр. Україну покинули 900,3 тис. чоловік. Більшість переїхали в Росію, Білорусь, Німеччину і Польщу. І цей процес не лише не припиняється, а лише набирає темп [5]. За експертними оцінками середі пострадянських країн Україна має найвищі темпи скорочення населення.

Демографічна ситуація в Україні ось вже багатьох років демонструє негативну динаміку в різниці між показниками народжуваності і смертності.

За тривалістю життя Україна знаходиться на 122 місці у світі, змагаючись з Іраком, Гватемалою і Казахстаном. Високі показники три-

валості життя зберігаються в Японії (82,2 року), Франції (81,0), Канаді (80,5), Італії (80,0), Німеччині (79,1) [8].

У Україні досить старе населення. По цьому параметру Україна входить в 20-тку країн світу з найстарішим населенням [8]. Якщо за результатами перепису населення 1959 р. частка осіб віком 60 років і старше становила 10,5%, то в 2001 р. цей показник досяг 21,4 %, в 2010 р. — 26% і до сих пір його значення коливається у межах 25%. Україна посідає 11 місце за величиною частки населення віком 60 років і старше [7].

За останні 25 років стали пізніше заводити дітей. У 1991 р. жінки народжували переважно у віці 20—24 років, зараз тих, хто народжує у 25—29 років та 30—34 років удвічі більше [9].

У першу чергу це пов'язано з тим, що жінки прагнуть спочатку забезпечити собі кар'єру (матеріальний достаток), а потім вже вирішують задачу продовження роду. Певною мірою і держава сприяє закріпленню цієї негативної тенденції: скорочує виплати на дитину, знімає державне регулювання цін на дитячі продукти і так далі [10].

Слід зазначити, що народжуваність традиційно вище в західних областях (Волинська, Закарпатська, Рівненська області). Найменша народжуваність у Донецькій, Луганській, Полтавській, Сумській, Чернігівській областях.

Складною проблемою залишається досить висока смертність населення. На смертність впливають декілька чинників. Насамперед це причини, пов'язані за станом медицини, рівням життя і складнощами самозабезпечення сімей. Всі вони впливають на тривалість життя. Але в Україні дуже багато передчасних смертей і через причини, які можна усунути. Зокрема пов'язаних зі способом життя: палінням, алкоголізмом [11].

Останніми роками в Україні зберігається загроза гендерного дисбалансу, оскільки кількості чоловіків скорочується і тривалість життя у чоловіків менша [12]. В Україні вже тривалий час зберігається високий рівень смертності серед чоловіків працездатного віку. Зростає смертність у першу чергу серед чоловіків від нещасних випадків, убивств, самогубств та

Таблиця 2. Демографічна безпека України
(за рейтинговим методом розрахунку)

Показник	1991	2000	2005	2010	2015
1. Тривалість життя, роки	69,6	67,7	68,0	70,4	71,3
- коефіцієнт	0,976	0,950	0,954	0,987	1
2. Природний приріст населення, людини	- 373	- 355,9	-200,5	- 183,0	- 186,6
- коефіцієнт	0,491	0,514	0,913	1	0,981
3. Кількість шлюбів, од./10000 населення	94,9	55,5	70,2	64,7	69,6
- коефіцієнт	1	0,581	0,740	0,682	0,733
4. Відсоток багатодітних сімей (3 і більше дитини), %	11,6	5,7	5,0	3,0	3,1
- коефіцієнт	1	0,491	0,431	0,258	0,267
5. Питома вага осіб старше 60 років, %	18,6	20,7	20,8	20,7	21,8
- коефіцієнт	1	0,899	0,894	0,899	0,853
6. Смертність, %	12,9	15,4	16,6	15,2	14,9
- коефіцієнт	1	0,838	0,777	0,849	0,866
7. Зовнішня міграція, %	1,2	- 0,6	0,1	0,4	- 0,9
- коефіцієнт	1	0,182	0,5	0,636	0,045
8. Відсоток дітей, що народжені поза шлюбу, %	11,9	17,3	21,4	21,9	20,6
- коефіцієнт	1	0,688	0,556	0,543	0,578
Втрати робочого часу в середньому на одного працівника, годин за рік	53	56	45	40	32
- коефіцієнт	0,604	0,571	0,711	0,8	1
Загальний коефіцієнт демографічної безпеки	0,884	0,61	0,712	0,726	0,682

інших зовнішніх чинників. При цьому кількість смертей з цих причин особливо швидкими темпами зростає серед молодих працездатних людей. У 30-річному віці чоловіки гинуть учетверо частіше за жінок.

Все це призвело до того, що в Україні жінок старше працездатного віку майже вдвічі більше, ніж чоловіків того ж віку. Але слід враховувати, що гендерний дисбаланс матиме значні економічні і сімейно-психологічні наслідки: зростання розлучень та самогубств, зниження шлюбів та багатодітних сімей і т. д.

Українські фахівці одноставно вважають демографічну кризу реальним підґрунтям глибоких незворотних наслідків в соціально-економічному та духовному розвитку української нації, трактуючи зумовлену нею небезпеку як загрозу національним інтересам України [13].

Про переростання демографічної кризи в демографічну катастрофу свідчить, зокрема, визнання стану здоров'я в Україні катастрофічним. Це пов'язане не тільки зі значним зменшенням кількісних параметрів, але і погіршенням якісних, що в значній мірі порушує внутрішньо системні зв'язки в демографічній системі. Тобто демографічна катастрофа настає тоді, коли значно порушено функціонування демографічної системи [14].

Найбільш наочне представлення демографічної кризи в Україні демонструє рівень коефіцієнту демографічної безпеки. Для розрахунку коефіцієнтів демографічної безпеки держави було враховано вплив як стимулюючого компонента (показники-стимулятори 1—4), так і дестимулюючого (показники-дестимулятори 5—8).

Розрахунки коефіцієнтів демографічної безпеки були проведені на основі статистичних матеріалів Державного комітету статистики України [15] та Міністерства економіки України [16]. Результати дослідження наведено у таблиці 2.

Рівень демографічної безпеки в Україні на протязі 15 років має критичні значення. При оптимальному значенні 0,8—0,95 він має показники 0,6 — 0,7. Максимальний рівень демографічної безпеки був зафіксований в 1991 р. Посилює кризове положення той факт, що при розрахунку коефіцієнта в якості оптимального вибирався кращий із зафіксованих показників. Якщо ж при розрахунку брати європейські стандарти, то рівень демографічної безпеки був би ще нижчий.

Якщо провести узагальнення внутрішніх демографічних загроз за демографічними процесами, то вони мають наступний вигляд:

— щодо чисельності і статеві-вікової структури населення — швидко зростаючі темпи зниження чисельності населення; несприятлива вікова структура, пов'язана, в першу чергу, із старінням населення;

— щодо сім'ї і народжуваності — зменшення частоти укладених шлюбів, зростання числа розлучень; зниження рівнів народжуваності, внаслідок чого не забезпечується просте відтворення населення; погіршення репродуктивного здоров'я населення;

— щодо смертності і тривалості життя населення — погіршення здоров'я населення (фізичного, репродуктивного, психічного); зростання захворюваності у всіх вікових групах, особливо у молодих чоловіків працездат-

ного віку; постійне зростання смертності, зниження тривалості життя; висока в порівнянні з розвиненими країнами дитяча (до 1 року) і материнська смертність;

— щодо міграції — відтік кваліфікованих кадрів (відтік "мізків"), трудова міграція та наростання нелегальної міграції.

До групи соціально-економічних загроз традиційно належать: зростання безробіття, погіршення стану соціальної структури, люмпенізація населення, декваліфікація і пауперизація робочої сили, зростання бідності, криміналізація суспільних відносин, технологічне відставання економіки, низький рівень життя в країні; до групи соціально-психологічних — фізична деградація населення, криза сім'ї, деградація життєвих цінностей; до групи соціокультурних — втрата культурної спадщини.

Особливо слід відзначити такий чинник формування демографічних загроз, як порушення етнокультурних традицій населення країни. Культура є способом адаптації до оточуючого середовища. Вона виробляється впродовж тривалого часу, надає унікальну можливість доступу до майбутнього, і її різка зміна може призвести до дезорієнтації зі всіма негативними наслідками. Спроба змінити культурну парадигму, агресивне нав'язування чужих більшості українців норм і цінностей, таких, що йдуть з боку заходу при масованій підтримці ЗМІ, призводять в Україні не до модернізації, а до деградації і, відповідно, до виродження [17].

У контексті вищесказаного, хотілося б відмітити, що в Києві і в Харкові вже є вірогідність появи етнічних кварталів, в яких поселяються люди однієї національності, що живуть за своїми законами. І ці закони не завжди відповідають вітчизняним нормам. У недалекому майбутньому наявність подібних кварталів може спровокувати конфлікти на етнічному ґрунті.

ВИСНОВКИ

У таких умовах держава повинна мати програму подолання демографічної кризи в Україні. При цьому ця програма повинна включати до себе три складові: економічну, правову і інформаційно-ситуаційну. Основними напрямками державної спрямованості на регулювання демографічних процесів є забезпечення зростання народжуваності в країні та регулювання даного процесу шляхом формування суспільних цінностей щодо народжуваності та розвитку сімей, а також створення сприятливих еко-

номічних та політичних умов; регулювання внутрішніх міграційних потоків, вирівнювання розривів у демографічній структурі різних територій та міст, забезпечення збалансованого демографічного розвитку різних територій, надання цільової підтримки депресивним територіям.

Державне регулювання треба розвивати за рахунок регіональних програм, які повинні бути диференційовані виходячи з їх рівня розвитку і стану демографічного потенціалу України.

На жаль, сьогодні у демографічній політиці відсутні моделі взаємодії державного, регіонального управління та місцевого самоврядування. Можливість рішення демографічних питань стримують недостатність фінансування, низька ефективність виконання відповідних програм та негативна політико-економічна ситуація в Україні.

Таким чином, в Україні є всі прикмети демографічної кризи: зниження народжуваності, висока захворюваність та смертність, низька тривалість життя, висока міграція та т. ін. Демографічна криза недооцінюється українськими політиками, будучи при цьому однією з проблем, загрозливих економічному зростанню в довгостроковій перспективі.

Демографічна безпека стикається практично зі всіма областями суспільної життєдіяльності і тому оказує вплив на національну безпеку через багатий спектр чинників. Вона є багатоаспектною, міждисциплінарною категорією, яка так або інакше, явно або приховано є взаємодіючою зі всіма явищами і процесами, що відбуваються на різних рівнях управління [18].

У короткий час слід не тільки розробити заходи щодо погашення небажаних явищ, але й запобігти появі інших. Зробити це не можливо без відповідної державної діяльності. Державне регулювання демографічних процесів — це комплекс засобів та інструментів впливу держави через органи державної влади та органи місцевого самоврядування на ці процеси.

Слід пам'ятати, що демографічна безпека є важливим ресурсом для забезпечення інших видів безпеки. Стабілізація демографічної ситуації можлива тільки за умови стійкого економічного розвитку. Необхідно усунути три негативні причини демографічної кризи: низький рівень реальної заробітної плати, відсутність житла і низький рівень розвитку соціальної інфраструктури.

Література:

1. Компанієць В.В. Управління розвитком соціально-економічних систем у духовно-моральному та соціокультурному вимірі. Ч. 2. Якість управління соціально-економічними системами: духовно-моральні та культурні пріоритети (на прикладі залізничного транспорту): монографія / В.В. Компанієць. — Харків: УкрДАЗТ, 2012. — 296 с.

2. Что представляет собой нынешняя Украина? Демографические и социальные потери. — РИАНОВОСТИ УКРАИНА [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://rian.com.ua/analytics/20160317/1006853883.html>

3. Либанова Э. "Україна єдина" это цель, а не лозунг [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://zn.ua/internal/ukrayina-yedina-eto-cel-a-ne-lozung-.html>

4. Мазур Н.О., Кабилочна О.О. Порівняльне оцінювання демографічної безпеки регіонів України [Електронний ресурс]. — Режим доступа: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO

5. Цвігун І.А. Демографічна безпека України та напрями її регулювання: монографія [Електронний ресурс]. — Режим доступа: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21C

6. Перебейнос О.М. Демографічна безпека та загрози демографічного розвитку: державно-управлінський аспект / О.М. Перебейнос. [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/7/03.pdf>

7. Рой І. державні пріоритети з сфери демографічної безпеки України / І. Рой // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2013. — Вип. 1(16). — С. 104—111.

8. Демографическая обстановка: украинки стали рожать позже, а беби-бум случится после окончания войны [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/life/life/society/demograficheskaya-obstanovka-ukrainki-stali-rozhat-pozzhe-a-bebi-bum-sluchitsya-posle-okonchaniya-voyny-608178.html>

9. Как изменилась демографическая ситуация в Украине за 25 лет независимости. Инфографика. — 3 августа 2016 года [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://ru.tsn.ua/ukrayina/kak-izmenilas-demograficheskaya-situaciya-v-ukraine-za-25-let-nezavisimosti-infografika-684334.html>

10. Г. Суровягин. Демография и социополитика. Дети в Украине стали непозволительной роскошью [Электронный ресурс] / Г. Суровягин. — Режим доступа: <http://rian.com.ua/analytics/20160315/1006724472.html>

11. Перебейнос О.М. Демографічні процеси в Україні як об'єкт державного регулювання / О.М. Перебейнос [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2011-3/doc/2/20.pdf>

12. Цвігун І.А. Демографічна безпека України: аналіз і стратегія розвитку / І.А. Цвігун // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 5. — С. 175—182.

13. Сухорукова Т.Г. Характеристика внешних факторов, определяющих уровень стрессовости и конфликтности коллектива / Т.Г. Сухорукова // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2013. — № 44. — С. 283—286.

14. Компанієць В.В. Управління розвитком соціально-економічних систем у духовно-моральному та соціокультурному вимірі. Ч. 1. Розвиток соціально-економічних систем у духовно-моральному та соціокультурному вимірі. Духовно-моральна соціально-економічна система: монографія / В.В. Компанієць. — Харків: УкрДАЗТ, 2011. — 305 с.

15. Офіційний сайт статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

16. Офіційний сайт статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

17. Дикань В.Л. "Етичні основи бізнесу": навчальний посібник / В.Л. Дикань, В.В. Компанієць, О.М. Полякова. — Харків: УкрДАЗТ, 2012. — 316 с.

18. Шахотько А.П. Демографическая безопасность? Сущность, задачи, система показателей и механизм реализации / А.П. Шахотько, Н.Н. Привалова // Вопросы статистики. — 2001. — № 7. — С. 8—13.

References:

1. Kompaniets', V.V. (2012), "Management of the development of socio-economic systems in the spiritual, moral and socio-cultural dimension", vol. 2, Yakist' upravlinnia sotsial'no-ekonomichnymy systemamy: dukhovno-moral'ni ta kul'turni priorytety (na prykladi zaliznychnoho transportu) [Quality management of socio-economic systems: spiritual and moral and cultural priorities (by example of rail transport)], UkrDAZT, Kharkiv, Ukraine.

2. Suroviahyn, H. (2016), "What is the present Ukraine? Demographic and social losses", available at: <http://rian.com.ua/analytics/20160317/1006853883.html> (Accessed 15 Sept 2017).

3. Lybanova, E. (2016), ""Ukraine is united" is the goal, not the slogan", available at: <https://zn.ua/internal/ukrayina-yedina-eto-cel-a-ne-lozung-.html> (Accessed 15 Sept 2017).

4. Mazur, N.O. and Kabylochna O.O. (2015), "Comparative assessment of demographic security of the regions of Ukraine", available at: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO (Accessed 15 Sept 2017).

5. Tsvihun, I.A. (2013), "Demographic security of Ukraine and directions of its regulation", available at: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21C (Accessed 15 Sept 2017).

6. Perebejnos, O.M. (2011), "Demographic security and threats of demographic development: state-management aspect", available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/7/03.pdf> (Accessed 15 Sept 2017).

7. Roj, I. (2013), "State priorities in the field of demographic security of Ukraine", *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, vol. 1 (16), pp. 104-111.

8. Cherkashyn, A. and Us, S. (2015), "Demographic situation: Ukrainian women began to give birth later, and baby boom will happen after the war", available at: <http://www.segodnya.ua/life/life/society/demograficheska-obshtanovka-ukrainki-stali-rozhat-pozzhe-a-bebi-bum-sluchitsya-posle-okonchaniya-voyny-608178.html> (Accessed 15 Sept 2017).

9. TSN.ua (2016), "How has the demographic situation in Ukraine changed during 25 years of independence. Infographics", available at: <https://ru.tsn.ua/ukrayina/kak-izmenilas-demograficheska-situaciya-v-ukraine-za-25-let-nezavisimosti-infografika-684334.html> (Accessed 15 Sept 2017).

10. Suroviahyn, H. (2016), "Demography and Social Policy. Children in Ukraine became impermissible luxury", available at: <http://rian.com.ua/analytics/20160315/1006724472.html> (Accessed 15 Sept 2017).

11. Perebejnos, O.M. (2011), "Demographic processes in Ukraine as an object of state regulation", available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2011-3/doc/2/20.pdf> (Accessed 15 Sept 2017).

12. Tsvihun, I.A. (2011), "Demographic security of Ukraine: analysis and development strategy", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol.5, pp. 175—182

13. Sukhorukova, T.H. (2013), "Characteristics of external factors that determine the level of stress and conflict of the collective", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 44, pp. 283—286.

14. Kompaniets', V.V. (2011), "Management of the development of socio-economic systems in the spiritual, moral and socio-cultural dimensions", vol. 1, *Rozvytok sotsial'no-ekonomichnykh system u dukhovno-moral'nomu ta sotsiokul'turnomu*

vymiri. Dukhovno-moral'na sotsial'no-ekonomichna systema [Development of socio-economic systems in the spiritual, moral and socio-cultural dimension. Spiritual and moral social and economic system], UkrDAZT, Kharkiv, Ukraine.

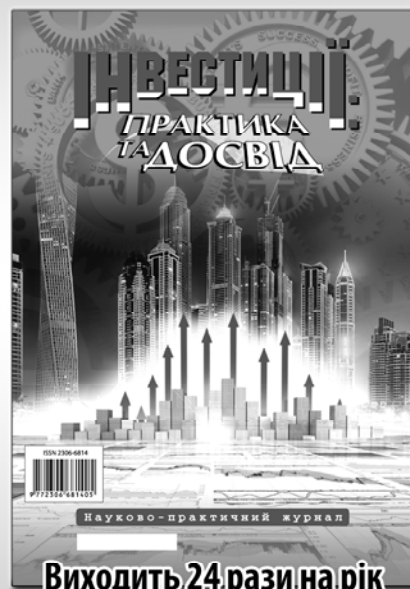
15. State Statistics Service of Ukraine (2017), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 Sept Aug 2017).

16. State Statistics Service of Ukraine (2017), available at: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (Accessed 15 Sept Aug 2017).

17. Dykan', V.L. Kompaniets', V.V. and Poliakova, O.M. (2012), *Etychni osnovy biznesu* [The ethical foundations of business], UkrDAZT, Kharkiv, Ukraine.

18. Shakhot'ko, L.P. and Pryvalova, N.N. (2001), "Demographic security? The essence, tasks, the system of indicators and the implementation mechanism", *Voprosy statystyky*, vol. 7, pp. 8—13. *Стаття надійшла до редакції 18.09.2017 р.*

ІНВЕСТИЦІЇ.
ПРАКТИКА
ТА ДОСВІД
www.investplan.com.ua

Передплатний індекс: 23892

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ